

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Na svetlobo dane od krajske kmetijske družbe.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj *VIII.*

V sredo 3. maliga travna (aprila) 1850.

List *14.*

*Vesoljnimu svetu! *)*

To vsaj mi dovolíte,
De se smem Slovence zvati,
Čelo kviško zdigovati,
Ker Slovence sim rodú,
To vsaj mi dovolíte,
De ob bregu Drave in Save
De na zemlji majke Slave
Zvest'ga kažem se sinú!

To vsaj mi dovolíte,
De objamem svoje brate!
Ne de b' terl njih žulne vate
Silni jarm še naprej!
To vsaj mi dovolíte,
Svoje varjem de svetine!
Čast veličam domovine,
De se vzdigne visočej!

To vsaj mi dovolíte,
De se smem rodú ponèsti,
Ko Slovinc povsod se vèsti
Saj Slovinc sim — Slave sin!
De, Slovinc sim! Ne ne bo več
Roka moja spone znala!
Svoboda tud men' bo sjala,
Saj Slovinc sim — Slave sin!

Miroslav Vilhar.

Ali je prav zdravi živini na spomlad pušati?

Med kmetovavci je zlo misel zatrošena, de je dobro in clo potreba živini na spomlad pušati, če je ravno zdrava. Oče so takó delali, sin misli mora tudi takó. Ljudje imajo večidel 3 napčne misli v tem. Perviç mislijo: de se je čez zimo po hlevu veliko slabe kerví v živini nabralo; drugiç: de se mora vsako l'éto ubraniti, de ne dobí živina preveç kerví; tretjiç: de se takó prihodnjim boleznim v okom pride, in četertiç: če se je enekrat živini pušalo, se ji mora potem vsako léto.

Kér se ravno spomladanski čas, in ž njim ta razvada bliža, moramo kmetovavce opomniti, de naj opušté to šego, ki ni le nepotrebna, temuç clo škodljiva.

To jim hoçemo na tanjko skazati.

Kdo more spričati, de se pozimi slaba kri v živini naredí? Morebiti zató, kèr je večidel v hlevu zaperta stala? Kakó — vprašamo — je pa tam, kjer je skozi in skozi, pozimi in poleti, živina v hlevu? Taka živina bi ne mogla ne kaplice dobre kerví imeti, kér je celi čas svojiga življenja v hlevu! Skušnja pa tega nikjer ne kaže. In če hoçete živini slabo kri izpustiti, ji morate

vso kri vzeti, kér slaba in dobra kri niste v dveh razločenih posodah v truplu, ampak vsa kri je v edinih žiljah skupej. Le neveden ÷lovek, ki živinskiga in ÷loveškiga trupa ne pozná, zamore kaj taciga napçniga misliti.

S pušanjem kerví, naj bo živina bolna ali zdrava, se ji le moç jemlje, de molzna živina ob mléko, delavna ob moç pride, in to tolikanj bolj, če je živina še mlada ali že stara. De potem živina tudi po pleménu ne gré, de breja lahko zverže, de se slabe in bolehe živine rada vodenica prime: vse to pride iz nepotreb-niga pušanja.

Če je živina bolna, de ji kri v možgane, pljuça in kam drugam sili, ali če se ji je drob vnel: takrat je prav in potrebno pušati, — scer pa je grôzna napçnost.

Če pa kdo pravi, de je le za to dobro pušati, de živina ne postane preveç kervípolna, temu moramo odgovoriti, de bo s pušanjem kerví večkrat ravno to dosegel, kar ubraniti želi, kér s pušanjem kerví natoro še bolj spodbode, de še več kerví dela, zgubljeno nadomestiti. Če noçes, de se tvoja živina ne bo preveç spitala, daj ji menj piçe, osôli ji večkrat vodo z domaço soljó, de meçji blato od nje gré, daj ji več dela. Če ima ena živina več kerví, kot druga, ima tudi več mesá, lojá i. t. d. kér iz obilne kerví se dela obilniši mesó i. t. d.

Živini kri pušati, se ne pravi kri čistiti, ampak ji s kervjó moç jemati. Kdor hoçe živini kri čistiti, naj ji daje zdrave piçe, zelenjave, čiste vode, naj jo snaži, naj skerbí, de hlev ni preveç soparçen, smerdljiv i. t. d.

Ravno takó nespametna misel je, de se s pomladanskim pušanjem živina prihodnjih bolezin obvarje. Bolezin napade živino in ÷loveka, če jih je kaj taciga zadélo, kar jim škodje, naj bo v kermi, pijaçi, delu, vremenu i. t. d. Le s tem, de se vzroki oduraçajo, iz katerih bolezni izvirajo, se oduraçajo tudi bolezni, ne pa, de se zdravi živini kri jemlje, ki je sama po sebi nedolžna. Ravno s tem, de se živini nepotrebno kri puša, se storí, de oslابلjeno živino še veliko raj bolezni napadajo.

Živini kri pušati, de bi se s tem prihodnjih bolezin obvarovala, je ravno taka, kakor če bi si tesár (cimperman), preden gré na streho strešje delat, pušati dal, zató če bi s strehe padel in se na glavo udaril, de bi se mu potem možgane ne vnele. Ali bi ne bilo to smešno? Kdo pa vé naprej, kakšna bolezin bo živino napadla? Morebiti nobena, morebiti pa ravno taka, pri kateri je pušanje clo škodljivo.

Če napade živino prisadna bolezin, takrat je čas pušati, ne pa pred, dokler je živina zdrava.

In poslednjiç, kje je to zapisano, de se mora ži-

*) Pesem, ki jo je unidan s prijetnim napevam vred gosp. pesnik v natisu na svetlo dal.

vini vsako léto pušati, če se je enkrat pušalo? Natora se navadi tega, pravijo ljudje. Ni res, de se natora tega navadi, ampak le nevedni ljudje se navadijo takó ravnati in mislijo po svoji glavi, de takó natora hoče.

Marsikteri pijanec ali tak človek, ki se dan na dan z obilno jedjó pita, misli, de si mora vsako léto pušati — zato de zamore, kakor misli, brez škode spet veliko jesti in piti. Tak človek bi se obilne kerví veliko lože in boljši znebel, če bi — zmerno živel; to mu pa ne diši; zató gré raji k zdravniku, de mu kerví spustí. Takó napčno pa ne živi nobena živina na svetu, kakor človek — umni gospodár neumne živine!

Iz vsiga tega lahko vsak previden kmetovavec spozná, kako napčno in škodljivo je spomladansko pušanje kerví živini, ki ni bolna. Ravno na spomlad, ko živina pozimsko dlako spreminja, potrebuje truplo o tem času nar več močí, de se ti spremeni vgodno zgodé. Kdo pameten ji bo zdej kri in moč jemal?

Kmetijske skušnje.

(*Pinje in druge leséne posode čistiti.*) Nesnažne pinje in druge leséne posode se dajo lahko in dobro očistiti, če se vode vlije v nje, ki je z moko ali otrobi zmešana. Ta voda naj takó dolgo v posodah stoji, de se začne kisati. Posode naj se potem čedno izmijejo, in postale bojo popolnoma čiste in brez vsiga zatuhnjeniga duha, če so že tudi po plesnivini smerdele. Skisana otrobna voda se da po tem za živinsko klajo prav dobro porabiti. — Takó svetje neki nemški kmetijski časopis.

(*Lapor ali soldan (Mergel) za nasteljo.*) Nek kmetovavec je dal v straniše (sekret) nekaj tašk ali šajterg lapora vreči, de bi smrad odpravil, in zares jo je dobro zadel; zraven tega pa si je s tem še nar boljšiga gnojá pridobil, ki je bil — dvakrat dobro premešan — močen kakor golobjek. — Ta skušnja je gori imenovaniga kmetovavca napotila, de je poskusil lapor tudi za steljo v hlevu. V ta namen je goveji živini in konjem vsaki dan lapora podkidoval in le po-verh potem enmalo navadne nastelje nastiljal. Neizrečeno hitro je poserkal lapor scavnico in vso vodeno smerdljivo blato, takó de v hlevu ni bilo nič smradu, ki pljučam živine dostikrat škodje, de se vnemajo, in tudi senó nad hlevam spridi; — zraven tega pa si je pridobil tudi veliko dobriga gnojá, ki se da posebno v tistih krajih z majhnimi stroški napraviti, kjer je lapora ali soldana dovelj.

(*Pomoček zoper kèrč in mertudnost prešičev*) je polivanje z mèrzlo vodo. Prešiči so zlo kerču, božjasti in mertudnosti podverženi, ki jih nagnaglama prime. Velikrat je že naglo pomagalo, če se je tak mertuden prešič k vodnjaku ali kakimu studencu peljal, kake pol ure neprenehama z merzlo vodo polival, po tem v hlevu s slamo dobro in do suhiga po celim truplu dergnil in poslednjič s slamo dobro odel. To ravnanje naj se večkrat ponóví, če je treba, in marsikteri prešič se bo ozdravil.

Kaj je za kmetijstvo zdej nar bolj potreba?

Po nemškimi dohtarja Hlubeka.

(Konec.)

Petič. V kakošnim slabim stanu so gojzdi sedanjí čas, je vsakimu znano. Posebno tam, kjer so služne pravíce (Servitutsrechte), se ne vé, kdo je gospodar, kdo ne. Les se seka brez prevdarka, brez milosti, in gojzdi se pokončujejo, kakor de bi kakor ovès hitro novi zrasli.

Silno je tedaj potreba, de se pravda služnih pravíc razsodi; de se zagotóví: to je tvoje, to pa tvoje, — in de se naglo gojzdne postave dajo, potrebam sedanjiga časa primerjene. Naj bojo postave še tako dobre, vunder ne bojo nič pomagale, dokler bojo le na popirju stale in se ne bojo natanjko spolnovale. Treba je tedaj, de se bo skerbelo, de se bojo postave povsod na tanjko spolnovale, kér po tem se bo razvujzdanimu pokončavanju naših gojzdov v okom prišlo, v dobiček vsacimu posestniku, celi deželi, celi državi.

Take postave so pa težka reč; od ene strani se ne smejo lastniku gojzda preveč roke zavezati; od druge pa se mora vunder brezkončno izsekovanje gojzdov braniti.

Naj bi tedaj ministerstvo skerbelo, de berž ko je moč se poravnajo gojzdne zadeve, in se vstanóví novi gojzdni red. —

To so reči, ktere so za kmetijstvo zdej pred vsim nar bolj potrebne.

Ali bojo imele srenje velike in težavne opravila ali ne?

(Konec.)

Poglavitniši opravila srenjskih županij bojo po nannanilu ministerskim tele:

Skerb za pokoj in red. Skerb za pokoj in red v ne preveliki srenji bo zlo olajšana, in posebno podučenje bo v tej reči dano. Srenjske predstojnike, kateri imajo bister um, ljubezin do pravice in reda, kateri so pošteni možje i. t. d., bodo sosedje voljno poslušali in jih v spolnovanju njih dolžnost podpérali; postavim v spolnovanju postav zastran stavljenja poslopij in zidovja sploh, gašenja ognja i. t. d., ktere v srenjah na deželi že zdaj niso neznane.

Skerb za pokoj in red v srenji obstóí sploh v previdnosti v vsim, kar bi življenju, zdravju, lastnini, varnosti in blagru srenjčanov nevarno ali pa škodljivo biti utegnilo.

Posebno je skerbeti za snaženje cést in vodotokov (kanalov), vodnjakov (štirn) in krajev za napanjanje živine.

Skerb za zdravje zadéva odpravljanje vsiga, kar zdravju srenjčanov v kateri koli reči nevarno biti more; potem de se brez odloga kantonski gosposki na znanje da, de je tu ali tam kaka kužna bolezin in goveja kuga vstala, in de se naprave v tej reči natanjko izpolnujejo.

Kar skerb za siromaštvo utiče, ima srenjski predstojnik za preskerbljenje siromakov, ako so iz srenje, skerbeti; zraven pa gledati, de se ptuji postopači, kateri so brez premoženja, iz srenje spravijo.

Skerb za céste zadéva ohranjenje potov in cést, de jih ne založé, de nihče urno ne vozi in ne jaha, de imajo hrami dobro zadélane okna, de so pred hišami dosti terdne in zaperte baltare, de se vse s ceste odpravi, nad čimur bi kdo ponoči nesrečen biti znal i. t. d.

Skerb za voljo ognja obseže naprave, po katerih se obvarje, de se kaka hiša i. t. d. ne vname, de se ogenj o pravim času zagleda in berž berž pogasi, in poslednjič se vse odverne, kar bi se po že pogašenim ognju primérili znalo.

Obstoječe postave zastran gašenja ognja zapopadejo bolj natanjčne poduke v tej reči.

Kar skerb za terge utiče, je sploh skerbeti, de se spridene, zdravju škodljive jedí, kakor mesó bolne živine, nezrélo sadje i. t. d. ne prodajajo, de je potrebniga živeža dovolj naprodaj, de se vsimu prekupovanju in goljufovanju pot zapre in de vsak po postavljeni ceni prodaja.

Skerb za lepo zaderžanje obseže skernost,